

ПАСЕЧНИК О. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри міжнародного та
європейського права
(Національний університет «Одеська
юридична академія»)

УДК 341

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-5-2-30>

СТАНДАРТИ ВСЕСВІТНЬОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я У СФЕРІ ТРАНСПЛАНТАЦІЇ ОРГАНІВ ТА/АБО ТКАНИН, КЛІТИН

У статті проаналізований універсальний рівень правового регулювання трансплантації органів і / або тканин, клітин у рамках Всесвітньої організації охорони здоров'я. Досліджено положення «м'якого права» Всесвітньої організації охорони здоров'я у сфері трансплантації органів і / або тканин, клітин. Розглянуті положення Стамбульської декларації про трансплантаційний туризм і торгівлю органами. Встановлено вплив Всесвітньої організації охорони здоров'я на законодавство держав із питань трансплантації органів і / або тканин, клітин.

Проаналізовані Керівні принципи ВООЗ із трансплантації людських клітин, тканин і органів 2010 р., які містять 11 принципів. Встановлюється, що метою Керівних принципів ВООЗ із трансплантації людських клітин, тканин і органів є надання впорядкованої, прийнятної структурної основи для процедур набуття та трансплантації людських клітин, тканин і органів у лікувальних цілях із дотриманням етичних принципів.

Розглянута Стамбульська декларація про трансплантаційний туризм і торгівлю органами 2008 р. Стамбульська декларація побудована на принципах Загальної декларації прав людини. У Декларації визнається важливість та значення права на медичну допомогу, яке розуміється як невід'ємне право людини. Обґрунтовано, що Декларація висловлює єдину точку зору учасників саміту, включаючи і позицію ВООЗ: усім державам необхідні правова і професійна бази для управління процесами донорства та трансплантації органів, так само як і наглядова система, яка гарантує безпеку донора і реципієнта, дотримання стандартів і заборону діяльності, що суперечить етичним принципам.

Доведено, що для боротьби із трансплантаційним туризмом, трансплантаційним комерціалізмом і торгівлею органами, для гарантії захисту та безпеки живих донорів необхідним є правове забезпечення механізму отримання інформованої згоди, який включав би оцінку розуміння донором майбутньої операції, так само як і оцінку психосоціального впливу операції на донора. Інформована згода має отримуватися як для донорської операції, так і для подальшого спостереження донора. Окремим аспектом мають бути представлені механізми звітності та контролю руху донорських органів.

Ключові слова: трансплантація органів і / або тканин, клітин, Всесвітня організація охорони здоров'я, Всесвітня асамблея охорони здоров'я, право на здоров'я, право на медичну допомогу, Стамбульська декларація про трансплантаційний туризм і торгівлю органами.

The article analyzes the universal level of legal regulation of transplantation of organs and / or tissues, cells within the World Health Organization. The World Health Organization soft law provisions in the field of organ and / or tissue

transplantation have been investigated. The provisions of the Istanbul Declaration on transplant tourism and organ trafficking are considered. The influence of the World Health Organization on the legislation of the states on transplantation of organs and / or tissues and cells has been established.

The WHO Guidelines for the Transplantation of Human Cells, Tissues and Organs of 2010, which contain 11 principles, are analysed. It is established that the purpose of the WHO Guidelines for the Transplantation of Human Cells, Tissues and Organs is to provide an orderly, acceptable structural framework for the procedures for the acquisition and transplantation of human cells, tissues and organs for therapeutic purposes, in compliance with ethical principles.

2008 Istanbul Declaration on Transplant Tourism and Organ Trafficking is considered. The Istanbul Declaration is based on the principles of the Universal Declaration of Human Rights. The Declaration recognizes the importance of the right to health care, which is understood as an inherent human right. It is justified that the Declaration expresses a single point of view of the participants of the summit, including the WHO position: all states need a legal and professional basis for managing organ donation and transplantation, as well as a supervisory system that guarantees donor and recipient safety, compliance with standards and compliance which is contrary to ethical principles.

It is proved that in order to combat transplant tourism, transplant commercialism and organ trafficking, to ensure the protection and safety of living donors, it is necessary to provide a legal mechanism for obtaining informed consent, which would include assessing the donor's understanding of the future operation, as well as assessing the psychosocial impact of the operation on the donor. Informed consent should be obtained for both the donor operation and the follow-up of the donor. Reporting and monitoring mechanisms for the movement of donor organs should be a separate aspect.

Key words: *transplantation of organs and / or tissues, cells, World Health Organization, World Health Assembly, Right to Health, Right to Health Care, Istanbul Declaration on Transplant Tourism and Organ Trafficking.*

Вступ. Трансплантація органів та/або тканин, клітин є одним із досягнень людства у ХХ століття, яке дозволило врятувати не одне життя. Проте пов'язані із трансплантацією органів і / або тканин, клітин негативні та неправомірні явища ще більше спонукають держави до міжнародно-правового співробітництва задля захисту прав людини. Сьогодні в умовах розвитку нових медичних технологій численні міжнародні урядові та неурядові організації – Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН), Рада Європи, Всесвітня організація охорони здоров'я (далі – ВООЗ), Всесвітня медична асоціація – розглядають і обговорюють широке коло соціально-економічних, морально-етичних і юридичних питань у галузі трансплантації [2, с. 87]. ВООЗ вказує, що трансплантація людських клітин, тканин або органів дозволяє врятувати життя багатьох людей і відновити основні функції, коли ніяких порівняних за ефективністю альтернатив не існує [1].

Постановка завдання. Метою статті є проведення аналізу стандартів Всесвітньої організації охорони здоров'я у сфері трансплантації органів і / або тканин, клітин.

Результати дослідження. У травні 1987 року на 40-й сесії Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я ВООЗ було прийнято рішення, яке свідчило про зростаючу стурбованість світової медичної громадськості щодо відсутності дієвих документів, які б регламентували трансплантацію органів і / або тканин, клітин людини. У Рішенні ВООЗ зазначалося, що «сорокова сесія Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я визнає науковий прогрес, досягнутий в області трансплантації органів людини в багатьох державах-членах; вона стурбована торгівлею органами серед живих людей із метою наживи; підтверджує, що така торгівля

несумісна з найбільш фундаментальними людськими цінностями і суперечить Загальній декларації прав людини і духу статуту Всесвітньої організації охорони здоров'я» [8, с. 10]. ВООЗ, як спеціалізована міжурядова організація у сфері охорони здоров'я, у 1987 р. ініціювала підготовку перших Керівних принципів ВООЗ із трансплантації, які були затверджені Всесвітньою асамблеєю охорони здоров'я лише в 1991 році в резолюції WHA44.25.

Учасники 42-ї сесії Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я ВООЗ, яка проходила в 1989 р., відзначили, що світова практика торгівлі органами та тканинами людини носить яскраво виражений соціальний характер. У резолюції «Про запобігання покупці і продажу людських органів» вказано, що держави стурбовані проблемою купівлі-продажу людських органів [2, с. 90]. У силу цієї резолюції держави – члени ВООЗ були покликані прийняти внутрішні законодавчі заходи із заборони торгівлі біоматеріалами. Даний заклик був закріплений і у 2004 р., коли ВООЗ закликала держав – учасниць організації «вжити заходів для захисту найбільш вразливих груп населення від трансплантаційного туризму і продажу органів і тканин, беручи до уваги широке поширення міжнародної торгівлі органами та тканинами» [9].

Прийняття Керівних принципів ВООЗ із трансплантації 1991 р. стало реакцією із приводу торгівлі людськими органами в цілях наживи. Керівні принципи ВООЗ із трансплантації вплинули на внесення змін до кодексів поведінки та прийняття нових, практику в трансплантології, а також на законодавство держав. Еволюція у сфері трансплантології вимагала перегляду Принципів, ураховуючи сучасні реалії, саме із цієї причини Всесвітня асамблея охорони здоров'я ухвалила 21 травня 2010 року резолюцію WHA63.22, на підставі якої вона затвердила оновлений варіант Керівних принципів ВООЗ [1].

У резолюції WHA63.22 містяться посилання на резолюції WHA40.13, WHA42.5 і WHA44.25 про отримання та трансплантацію органів і на резолюцію WHA57.18 про внесення змін до Керівних принципів ВООЗ із трансплантації [3]. Також резолюція WHA63.22 підтверджує значимість принципу людської гідності і солідарності, які засуджують покупку частин тіла людини для трансплантації та експлуатацію найбільш вразливих і найуразливіших груп населення і торгівлю людьми внаслідок подібної практики. Дане положення також міститься і в резолюції 71/322 Генеральної Асамблеї ООН, що підтверджує усталену практику міжнародного співтовариства.

Керівні принципи ВООЗ із трансплантації людських клітин, тканин і органів 2010 р. містять 11 принципів. Метою Керівних принципів ВООЗ із трансплантації людських клітин, тканин і органів є надання впорядкованої, прийнятної структурної основи для процедур набуття та трансплантації людських клітин, тканин і органів у лікувальних цілях із дотриманням етичних принципів [4].

ВООЗ активно співпрацює з державами з метою вплинути на їхнє законодавство та правозастосовну практику у сфері трансплантології. Так, у 2013 році ВООЗ домоглася, щоб у Перу ввели норму, відповідно до якої трансплантація органів іноземцю можлива лише у випадку, якщо він підтвердить, що прожив у Перу не менше двох років [5, с. 219]. ВООЗ вдалося досягти того, щоб у Китаї держава не використовувала органи страчених осіб, якщо ті та всі їхні родичі не дадуть дозволу на це [5, с. 219]. Проте Н.В. Хендель зазначає, що для вирішення актуальних проблем у сфері охорони здоров'я повинна бути активізована нормотворча діяльність ВООЗ щодо прийняття універсальних конвенцій із питань біомедичних прав людини, трансплантації органів і тканин людини та інших [6, с. 216].

ВООЗ створила Глобальну базу даних із трансплантації, за допомогою якої має намір зібрати в одній базі даних інформацію з донорства та трансплантації органів, тканин і клітин з усього світу. Глобальна база даних із трансплантації буде джерелом інформації для всіх тих, хто має відношення до цього питання із числа звичайних представників громадськості, бажання яких виступити в якості донора підкріплено розумінням цінності трансплантації. Ключовим елементом розуміння цінності трансплантації і підвищення зацікавленості в тому, щоб стати донором, є доступ до інформації. Надання інформації про трансплантацію є підтвердженням прозорості і необхідне для зміцнення довіри громадськості до бездоганності

організацій, які ведуть програми донорства і здійснюють нагляд за їхньою реалізацією, а також для підвищення ефективності та безпеки роботи із трансплантації. Тобто довіра до трансплантації в населення різних держав повинна будуватися на прозорості самого процесу та чіткості національного законодавчого регулювання.

Транспарентність у справі освітлення успішних випадків та ризиків, пов'язаних із трансплантацією, а також небезпек і заходів у відповідь має також виключно важливе значення для прийняття рішень на індивідуальному або на громадському рівні.

Глобальна база даних із трансплантації – це засіб, який розробляється і вдосконалюється із часом у міру надходження інформації і створення відповідних мереж.

Органи охорони здоров'я, які несуть відповідальність за людський матеріал для трансплантації, є основним джерелом інформації для Глобальної бази даних із трансплантації. Національні організації із трансплантації, а також наукові та професійні суспільства, причетні до трансплантації, співпрацюють із ВООЗ у розробленні Глобальної бази даних із трансплантації.

Глобальна база даних із трансплантації складається із чотирьох компонентів, які розробляються на постійній основі: діяльність і види практики; нормативно-правова база та організаційна структура; пильність, безпеки і заходи; ксенотрансплантація

Перші два компоненти – діяльність і види практики та нормативно-правова база й організаційна структура – дозволяють створити глобальну базу даних, тобто свого роду Глобальну обсерваторію з донорства та трансплантації, що виявилось можливим у результаті підтримки з боку уряду Іспанії та співпраці з Національною організацією із трансплантації [7].

Окремої уваги заслуговує Стамбульська декларація про трансплантаційний туризм і торгівлю органами, яка була прийнята Стамбульських самітом 30 квітня – 2 травня 2008 р. Так, нарада експертів у галузі трансплантації у Стамбулі у 2008 році була ініційовано Товариством трансплантологів та Міжнародним товариством нефрологів. Нарада об'єднала понад 150 представників урядових та медичних організацій, громадських діячів, філософів і соціологів, наукових і медичних співтовариств усього світу, включаючи і представників ВООЗ. Підготовча робота була проведена Керівним комітетом, який був створений Товариством трансплантологів та Міжнародним товариством нефрологів у Дубаї у грудні 2007 р. Підготовлений комітетом проект Декларації після широкого обговорення і перегляду у світлі отриманих зауважень було розглянуто в робочих групах саміту, була подана рекомендація щодо остаточного затвердження. Декларація, прийнята у Стамбулі, має велике значення для всіх держав, оскільки відображає думку міжнародної громадськості з різних аспектів трансплантації, перш за все донорства. ВООЗ також визнає значення даної Декларації та закликає держави імплементувати її положення в національне законодавство [1].

Стамбульська декларація побудована на принципах Загальної декларації прав людини. У Декларації визнається важливість та значення права на медичну допомогу, яке розуміється як невід'ємне право людини. Широке представництво на Стамбульському саміті відображає важливість глобального консенсусу у спільній міжнародній роботі для поліпшення практики донорства та трансплантації. Стамбульський саміт є прикладом координованого глобального співробітництва, яке поєднує державний сектор, міжнародні урядові та міжнародні неурядові організацій та професійні ланки.

У Декларації підкреслюється роль держави в розвитку посмертного донорства, а також припинення можливої комерціалізації трансплантації органів, виключення можливості продажу органів під час використання органів від живих донорів. У документі зазначено, що пропаганда медичних знань серед населення, висвітлення гуманістичних принципів посмертного донорства дозволить збільшити число трупних трансплантацій органів і тим самим зменшити кількість операцій у живих донорів, оскільки вони несуть потенційний ризик для їхнього здоров'я. При цьому підкреслюється, що розподіл органів повинний бути справедливим і визначатися насамперед медичними факторами.

Зобов'язання держав у правовій сфері встановлені щодо внесення змін до законодавства кожної держави, яке повинно бути розроблене відповідно до міжнародних стандартів

і застосовуватися для врегулювання прижиттєвого і посмертного донорства та трансплантації органів. Із точки зору прав людини важливим є закріплення в Декларації положень, згідно з якими торгівля органами і трансплантаційний туризм зневажають принципи справедливості, рівності і поваги до людської гідності і повинні бути заборонені.

Практика донорства та трансплантації вимагає розвинених та деталізованих інститутів контролю з боку урядових медичних організацій для забезпечення їхньої відповідальності та відкритості даних. Система контролю передбачає наявність національного реєстру для обліку прижиттєвого і посмертного донорства.

Співробітництво в галузі донорства органів між державами відповідно до положень Декларації не повинне суперечити національним програмам із самозабезпечення достатнього рівня донорства для своїх жителів, має передбачати захист вразливих верств населення і рівність інтересів між донорами і реципієнтами, не повинно порушувати даних принципів.

Окремими положеннями Декларації є заборона трансплантаційного комерціалізму. Трансплантаційний комерціалізм обирає своєю мішенню знедолених і вразливих донорів, що неминуче веде до нерівності і несправедливості, як це зазначається в Резолюції Всесвітньої асамблеї охорони здоров'я ВООЗ 44.25, у якій держави закликаються до перешкоджання купівлі та продажу донорських органів для трансплантації. Заборона цих форм діяльності має означати заборону всіх форм реклами, включаючи електронні і друковані засоби масової інформації, всіх форм клопотання та посередництва, що мають на меті трансплантаційний комерціалізм, трансплантаційний туризм і купівлю-продаж органів. Така заборона має включати також покарання за таку діяльність.

Висновки. Отже, Декларація висловлює єдину точку зору учасників саміту, включаючи і позицію ВООЗ: усім державам необхідні правова і професійна бази для управління процесами донорства та трансплантації органів, так само як і наглядова система, яка гарантує безпеку донора і реципієнта, дотримання стандартів і заборону діяльності, що суперечить етичним принципам.

Для вирішення деяких проблем, пов'язаних із трансплантацією органів і / або тканин, клітин, необхідно, щоб уряди у співробітництві з інститутами охорони здоров'я, неурядовими та професійними організаціями вжили відповідних заходів для збільшення ефективності посмертного донорства, також повинні бути вжиті заходи для усунення перешкод і обмежень із цього питання.

Для боротьби із трансплантаційним туризмом, трансплантаційним комерціалізмом і торгівлею органами, для гарантії захисту та безпеки живих донорів необхідне правове забезпечення механізму отримання інформованої згоди, який включав би оцінку розуміння донором майбутньої операції, так само як і оцінку психосоціального впливу операції на донора. Інформована згода має отримуватися як для донорської операції, так і для подальшого спостереження донора. Окремим аспектом мають бути представлені механізми звітності та контролю руху донорських органів.

Список використаних джерел:

1. Трансплантация человеческих клеток, тканей и органов. URL : <http://www.who.int/transplantation/ru/>.
2. Фабрика Т.А. Влияние международных норм на формирование российского законодательства, регулирующего вопросы трансплантации. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2010. № 19(200). С. 87–90.
3. Резолюция WHA63.22 «Трансплантация органов и тканей человека». URL : http://apps.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA63/A63_R22-ru.pdf?ua=1.
4. Руководящие принципы ВОЗ по трансплантации человеческих клеток, тканей и органов. URL : http://www.who.int/transplantation/Guiding_PrinciplesTransplantation_WHA63.22ru.pdf?ua=1&ua=1.
5. Совгиря О.В., Янчук А.О. Право на життя: сучасний медичний та правовий контекст. *Світ медицини та біології*. 2018. № 1(63). С. 216–223.

6. Хендель Н.В. Міжнародно-правове регулювання співробітництва держав у сфері охорони здоров'я : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 / Національний університет «Одеська юридична академія». Одеса, 2014. 256 с.
7. Глобальная база данных по трансплантации. URL : <https://www.who.int/transplantation/knowledgebase/ru/>.
8. 40-я сессия Всемирной ассамблеи здравоохранения. Женева, 4-15 мая 1987 г. Резолюции и решения. Женева, 1988.
9. World Health Assembly Resolution 57.18 «Human organ and tissue transplantation», 22 May 2004. URL : http://www.who.int/gb/ebwha/pdf_files/WHA57/A57_R18-en.pdf.

СВЯТОЦЬКА В. О.,

кандидат юридичних наук,
адвокат, заступник голови
(Комітет із підвищення професійної
кваліфікації при Національній асоціації
адвокатів України)

УДК 347.965

DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736-2019-5-2-31>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ ГАРАНТІЙ АДВОКАТСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА НАЦІОНАЛЬНОМУ ТА МІЖНАРОДНОМУ РІВНЯХ

Статтю присвячено дослідженню одного з основних стандартів професійної діяльності адвокатів – гарантій адвокатської діяльності. Гарантії адвокатської діяльності визначено як встановлені законодавством і забезпечувані державою засоби та способи, що створюють можливість для здійснення адвокатами своїх прав та умови для виконання ними їхніх завдань.

Аналізовано міжнародне та національне законодавство, що закріплює гарантії адвокатської діяльності.

Констатовано необхідність посилення гарантій здійснення адвокатської діяльності та забезпечення доступності безоплатної правової допомоги, в межах реалізації якої передбачається уточнення підстав для притягнення адвоката до дисциплінарної відповідальності, удосконалення правил дисциплінарного провадження щодо адвоката, диференціювання видів санкцій, які можуть бути застосовані до адвоката.

Досліджується питання гарантій адвокатської діяльності, які передбачені Кримінальним процесуальним кодексом України. Аналізується особливий порядок кримінального провадження, який застосовується до адвоката.

Резюмовано, що ефективне здійснення професійної діяльності адвокатів залежить від закріплених у законодавстві гарантій адвокатської діяльності. Констатується недосконалість національного законодавства, яке регламентує гарантії адвокатської діяльності. Удосконалення вітчизняного законодавства, яке закріплює гарантії адвокатської діяльності, є необхідним на шляху адаптації до міжнародних і європейських стандартів організації та діяльності цього правничого фаху. Удосконалення потребує не тільки законодавство про адвокатуру та адвокатську діяльність, але й інші національні нормативно-правові акти, які регламентують права адвокатів у юрисдикційних процесах, а новели до вітчиз-

